

УДК 598.279.252 (477: 282.247.322:23.07)

ГНІЗДУВАННЯ СОВИ БОРОДАТОЇ (*STRIX NEBULOSA* FORSTER, 1772) НА ПІВДЕННІЙ МЕЖІ ПОЛІССЯ В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

О. В. Гриб¹, Ю. В. Кузьменко²

1 - Українське товариство охорони птахів

2 - Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України

e-mail: ghryb.o.v@gmail.com

Зібрані дані щодо місць гніздування сови бороdatoї в Україні. Виявлено, що вид розселився по територіям Волинської, Рівненської, Житомирської та Київської областей. Найбільш широко поширений у Рівненській і Житомирській областях. У результаті розселення сова бородата досягла межі лісової та лісостепової зон. Найпівденніше місце гніздування в Україні зафіксовано в околицях смт Миропіль Романівського району Житомирської області.

На даній території живе гніздо вперше знайдене в 2014 р., але результат гніздування не встановлений. У 2016 р. сови також почали гніздування і відклали кладку, але кинули її з невідомих причин. У обох випадках сови гніздилися на другий рік після канюка звичайного. Гніздовими біотопами були досягаючі ліси: березово-сосновий та чистий дубовий. Дана знахідка є найпівденнішою точкою гніздування сови бороdatoї в Україні та Європі.

Ключові слова: сова бородата, гніздування, розселення, Полісся.

Breeding of Great Grey Owl (*Strix nebulosa* Forster, 1772) on the southern border of forest nature zone in Zhytomyr region. – O. V. Gryb¹, Yu. V. Kuzmenko². 1. Ukrainian Society for the Protection of Birds. 2. Schmalhausen Institute of Zoology NAS of Ukraine.

Data on the breeding sites of Great Grey Owl were collected on the territory of Ukraine. It is shown that the species settled in the territories of Volyn,

Rivne, Zhytomyr, and Kyiv regions. The species is most common in Rivne and Zhytomyr regions. As a result of expansion Great Grey Owl reached the Southern border of the forest and forest-steppe nature zones. Breeding of this species was registered in the vicinities of Myropil town, Romanovsky district, Zhytomyr region. This is the southernmost species breeding point in Ukraine. The residential nest had been firstly found here in 2014, but the result of breeding wasn't established. In 2016 owls started breeding, laying the clutch, but abandoned it for an unknown reason. In both cases, owls bred for the second year after the Common Buzzard breeding. Birch-pine and oak forest were the breeding habitats. This record is the southernmost breeding point of Great Grey Owl in Ukraine and Europe.

Keywords: Great Grey Owl, breeding, expansion, Polissya.

Гнездование бородастої неясоти (*Strix nebulosa* Forster, 1772) на южной границе Полесья в Житомирской области. – О. В. Гриб¹, Ю. В. Кузьменко². 1. Украинское общество охраны птиц. 2. Институт зоологии им. И.И. Шмальгаузена НАН Украины.

Собраны материалы о местах гнездования бородастої неясоти в Украине. Показано, что вид расселился по территориям Волынской, Ровенской, Житомирской и Киевской областей. Наиболее широко он распространен в Ровенской и Житомирской областях. В результате расселения бородастая неясоть достигла границы лесной и лесостепной зон. Самое южное место гнездования в Украине установлено в окрестностях пгт Мирополь Романовского района Житомирской области. На данной территории жилое гнездо впервые найдено в 2014 г., но результат гнездования не установлен. В 2016 г. совы также приступили к гнездованию, отложив кладку, но бросили ее по неизвестной причине. В обоих случаях совы гнездились на второй год после гнездования обыкновенного канюка. Гнездовыми биотопами были приспевающие леса: березово-сосновый и чистый дубовый. Данная находка является самой южной точкой гнездования в Украине и Европе.

Ключевые слова: бородастая неясоть, гнездование, расселение, Полесье.

В Україні сова бородата (*Strix nebulosa*) – відносно новий гніздовий вид, що з'явився внаслідок розселення, найбільш вірогідно, з території Білорусі (Горбань, Бумар, 2003). Вперше гніздування було зафіксоване у 1985 р. на півночі Житомирської області на території Поліського природного заповідника (Яремченко, Шейгас, 1991). У подальші роки спостерігали розселення виду по території Полісся (Домашевський, 2009). Сучасний гніздовий ареал виду охоплює територію від північного сходу Волинської, через Рівненську, Житомирську до північного заходу Київської областей (Домашевський, Бумар, 2009). Крайніми південними точками поширення у Волинській області є Ківерцівський район, де вид зустрічається у гніздовий період на території національного природного парку «Цуманська пуца» (50°53'N, 25°51'E) (особисте повідомлення В. М. Смаголя), у Рівненській – околиці с. Кузьмівка Сарненського району (51°06'N, 26°29'E) (Добринський та ін., 2013), у Житомирській – околиці с. Чміль

Ємільчинського району (50°55'N, 27°53'E) (особисте повідомлення М.Ф. Весельського) та у Київській – околиці с. Поташня Бородянського району (50°41'N, 29°44'E) (Мищенко, 2004).

Інформація про зустрічі виду на півдні Полісся у Баранівському та Романівському (колишній Держинський) районах Житомирської області була отримана у 1993 р. методом опитування лісової охорони (Жила, 1995, з уточненнями). У 2000-х птахів неодноразово зустрічали у зимовий період (М. Ф. Весельський, особисте повідомлення).

Гніздування виду поблизу смт Миропіль Романівського р-ну на території Миропільського л-ва, державне підприємство «Бердичівський лісгосп» (50°08'N, 27°43'E) вперше спостерігали у 2014 р.: 1.05 спостерігали пару біля гнізда, причому одна особина сиділа у гнізді, а друга підлітала до нього. Сови зайняли гніздо канюка звичайного (*Buteo buteo*) (гніздився тут у 2013 р.), що було побудоване на стиглій березі повислій (*Betula pendula*) висотою 26 м у розвилці 4 гілок на висоті 11 м. Гніздовим біотопом був досягаючий березово-сосновий ліс (65 років) із зімкнутістю крон 0.7, за типом лісорослинних умов – свіжий сугруд (С2). Відстань до просіки була 50 м, до краю лісового масиву – 1.3 км, до найближчого населеного пункту – 2.8 км. 9.05 одну особину було виявлено на гніздовій ділянці. 8.06 птахів біля гнізда не було, в 100 м від гнізда велись рубки, ліс вивозився лісовою дорогою в 15 м від гнізда. Гніздування було не успішним. Пізніше, 28.06 зустріли 1 ос. в 12 км від гнізда. У 2015 р. птахів не спостерігали. У 2016 р. 1.05 знову було знайдено гніздо із совою, що насиджувала. Нетривалими спостереженнями встановлена присутність другої особини, яка періодично підлітала до гнізда. 9.05 теж спостерігали птаха на гнізді, а під час наступного візиту 25.05 біля гнізда птахів не було. Обстеження гнізда виявило, що сови кладку залишили, у гнізді було ціле, холодне, сильно насиджене яйце, розміром 55.6 x 41.9 мм та шкаралупа другого яйця. Причина залишення гнізда не відома. Гніздо збудоване денним хижим птахом (у 2011 р. гніздився підорлик малий (*Aquila pomarina*), у 2015 р. – канюк звичайний), його розміри (см): D=90x70, H=60, d=25, h=6, воно було розташоване на стиглій березі висотою 25 м у розвилці 5 гілок, у нижній 1/3 крони на висоті 10.5 м. Гніздовим біотопом був досягаючий (90 років) дубовий ліс з дуба звичайного (*Quercus robur*) з одиничними березами із зімкнутістю крон 0.8, за типом лісорослинних умов – вологий груд (D3). Густий другий ярус – з дуба червоного (*Quercus rubra*), клена гостролистого (*Acer platanoides*), ліщини звичайної (*Corylus avellana*), граба звичайного (*Carpinus betulus*), в'яза (*Ulmus* sp.) та горобини звичайної (*Sorbus aucuparia*), третій ярус – з анемони жовтецевої (*Anemone ranunculoides*), конвалії травневої (*Convallaria majalis*), зірочника ланцетовидного (*Stellaria holostea*) та яглиці звичайної (*Aegopodium podagraria*). Найближчою відкритою ділянкою до гнізда була свіжа вирубка на відстані 125 м, лісова дорога, якою регулярно користуються, проходила в 10 м від гнізда, відстань до краю лісового масиву – 1 км, до найближчого населеного пункту – 3.5 км. Зазначений лісовий масив, площею біля 25 км², з півдня та сходу оточений відкритими угіддями – луками та полями, а з півночі та з заходу прилягає до великого лісового масиву, що простягається з заходу на схід.

Таким чином, у процесі розселення сова бородата досягла південної межі Полісся. Дана знахідка є найпівденнішим місцем гніздування виду в Україні та Європі (Ławicki et al., 2013).

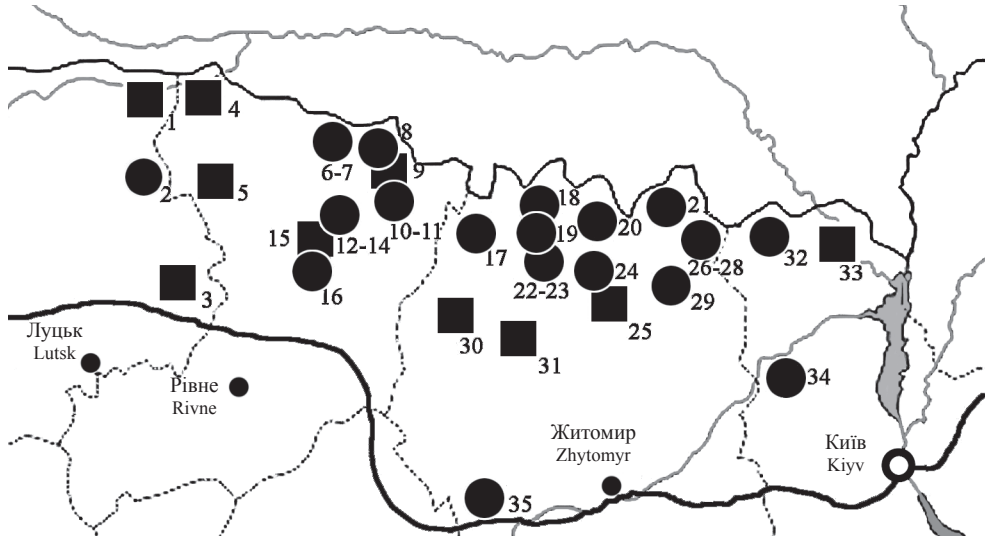

Рис. Гніздові знахідки сови бородатой в Україні

Fig. Records of Great Grey Owl Breeding in Ukraine

Умовні позначення: / Legend:

- Гніздування виду / Breeding of the species
- Зустріч у гніздовий період / Observation during the breeding period
- Межа лісової та лісостепової зони
Border of the forest and forest-steppe nature zone

- 1 – НПП «Прип'ять-Стохід» (Химин, 2013) / National Natural Park «Pripyat-Stokhid» (Khymyn, 2013);
- 2 – ПЗ «Черемський» (Химин, 2008; наші дані) / Nature Reserve «Cheremskiyi» (Khymyn, 2008; our data);
- 3 – НПП «Цуманська пуца» (повідом. В. М. Смаголя) / National Natural Park «Tsumanska Pushcha» (report by V. M. Smahol);
- 4 – с. Прикладники (Заріченський р-н) (Добринський та ін., 2013) / Prykladnyky Vil. (Zarichne district) (Dobrynskyi et al., 2013);
- 5 – ПЗ «Рівненський», Білоозерське л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Biloozerske forestry (Dobrynskyi et al., 2013);
- 6 – Перебродівське л-во ДП «Дубровицьке ЛГ» (Добринський та ін., 2013) / Perebrodivske forestry, State enterprise «Dubrovytske forestry» (Dobrynskyi et al., 2013);
- 7 – Будимлянське л-во ДП «Дубровицьке ЛГ» (Добринський та ін., 2013) / Budymlianske forestry, State enterprise «Dubrovytske forestry» (Dobrynskyi et al., 2013);
- 8 – ПЗ «Рівненський», Північне л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Pivnichne forestry (Dobrynskyi et al., 2013);
- 9 – ПЗ «Рівненський», Старосільське л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Starosilske forestry (Dobrynskyi et al., 2013);
- 10 – ПЗ «Рівненський», Грабуньське л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Hrabunske forestry (Dobrynskyi et al., 2013);
- 11 – ПЗ «Рівненський», Більське л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Bilske forestry (Dobrynskyi et al., 2013);
- 12 – Руднянське л-во ДП «Сарненське ЛГ» (Добринський та ін., 2013) / Rudnianske forestry, State enterprise «Sarnenske forestry» (Dobrynskyi et al., 2013);
- 13 – ПЗ «Рівненський», Карасинське л-во (Добринський та ін., 2013) / Nature Reserve «Rivnenskyi», Karasynske forestry (Dobrynskyi et al., 2013);

- 14 – Клесівське л-во ДП «Клесівське ЛГ» (Добрянський та ін., 2013) / Klesivske forestry, State enterprise «Klesivske forestry» (Dobrynskyi et al., 2013);
- 15 – Страшівське л-во ДП «Сарницьке ЛГ» (Добрянський та ін., 2013) / Strashivske forestry, State enterprise «Sarnytske forestry» (Dobrynskyi et al., 2013);
- 16 – с. Кузьмівка (Сарненський р-н) (Добрянський та ін., 2013) / Kuzmivka Vil. (Sarnensk district) (Dobrynskyi et al., 2013);
- 17 – Хочинське л-во ДП «Олевське ЛГ» (наші дані) / Khochynske forestry, State enterprise «Olevske forestry» (our data);
- 18 – ПЗ «Поліський» (Яремченко, Шейгас, 1991; Жила, 1997; Бумар, 2003; наші дані) / 18 – Nature Reserve «Poliskyi» (Yaremchenko, Sheigas, 1991; Zhyla, 1997; Bumar, 2003; our data);
- 19 – Копищанське л-во ДП «Олевський лісгосп АПК» (наші дані) / Kopyshchanske forestry, State enterprise «Olevskyi forestry» (our data);
- 20 – Можарівське л-во ДП «Словечанське ЛГ» (наші дані) / Mozharivske foestry, State enterprise «Slovechanske foestry» (our data);
- 21 – м. Овруч (Хлебешко, Цицюра, 1993, 1996; Цицюра, Хлебешко, Кандауров, 1993) / Ovruch (Khlebesheko, Tsiyura, 1993, 1996; Tsiyura, Hlebesheko, Kandaurov, 1993);
- 22 – с. Возлякове (Овруцький р-н) (повідом. О. М. Хоптинця; наші дані) / Vozliakove Vil. (Ovruch district) (report by O.M. Khoptynets; our data);
- 23 – с. Норинськ (Овруцький р-н) (повідом. В. А. Мороза) / Norynsk Vil. (Ovruch district) (report by V. A. Moroz);
- 24 – нежиле с. Мощаниця (Лугинський р-н) (повідом. С.М. Власюка та О.М. Хоптинця) / nonresidential Moshchanytsia Vil. (Luhyny district) (report by S.M. Vlasiuk and O.M. Khoptynets);
- 25 – с. Липники (Лугинський р-н) (Рідкісні, 2003; повідом. С.М. Власюка) / Lypnyky Vil. (Luhyny district) (Stadnychenko, 2003; report by S.M. Vlasiuk);
- 26 – Радчанське л-во ДП «Народицький спеціалізований лісгосп» (повідом. М.Ф. Весельського) / Radchanske forestry, State enterprise «Narodytske specialized forestry» (report by M.F. Veselskyi);
- 27 – с. Тичків (Народицький р-н) (Рідкісні, 2003; повідом. М.Ф. Весельського) / Tychkiv Vil. (Narodychi district) (Stadnychenko 2003; report by M.F. Veselskyi);
- 28 – с. Радча (Народицький р-н) (Рідкісні, 2003; повідом. М.Ф. Весельського) / Radcha Vil. (Narodychi district) (Stadnychenko, 2003; report by M.F. Veselskyi);
- 29 – ПЗ «Древлянський» (повідом. М.Ф. Каміняра) / Nature Reserve «Drevlyans'kyu» (report by M.F. Kaminiar);
- 30 – с. Кочичине (Ємільчинський р-н) (повідом. С.І. Канциренка) / Kochychyne Vil. (Yemilchyne district) (report by S.I. Kantsyrenko);
- 31 – с. Чміль (Ємільчинський р-н) (повідом. М.Ф. Весельського) / Chmil Vil. (Yemilchyne district) (report by M.F. Veselskyi);
- 32 – Чорнобильська зона відчуження (Красятицький р-н) (Домашевский и др., 2012) / Chernobyl Exclusion Zone (Krasiatychi district) (Domashevskiy et al., 2012);
- 33 – Чорнобильська зона відчуження (Іванківський р-н) (Домашевский, 2004) / Chernobyl Exclusion Zone (Ivankiv district) (Domashevskiy, 2004);
- 34 – окол. с. Поташня (Бородянський р-н) (Мищенко, 2004) / vicinities of Potashnia Vil. (Borodianka district) (Mischenko, 2004);
- 35 – Миропільське л-во ДП «Бердичівське ЛГ» (наші дані) / Myropilske forestry, State enterprise «Berdychivske forestry» (our data).

Література

- Бумар Г. В. Поширення сови бородаатої (*Strix nebulosa*) на півночі Житомирщини // Матер. II Міжнародної наукової конференції “Молодь у вирішенні регіональних та транскордонних проблем екологічної безпеки (м. Чернівці, 14–15 травня 2003 р.). – Чернівці, 2003. – С. 40–42.
- Горбань І., Бумар Г. Експансія сови бородаатої (*Strix nebulosa*) в Україні // Вісник Львівського ун-ту, серія біологічна. – 2003. – Вип. 33. – С.117–126.
- Добрянський О. В., Журавчак Р. О., Франчук М. В., Химин М. В. Сучасний стан сови бородаатої *Strix nebulosa* на території Рівненської області // Troglodytes. Праці

- Західноукраїнського орнітологічного товариства. – Вип. 4. – Львів, 2013. – С. 23–30.
- Домашевский С. В. Бородатая неясыть (*Strix nebulosa*) в Киевском Полесье // Вестник зоологии. – 2004. – Т. 38. - № 2. – С. 20.
- Домашевский С. В. Расселение бородатой неясыти в Украинском Полесье // Сова Северной Евразии: экология, пространственное и биотопическое распределение. – М., 2009. – С. 126–127.
- Домашевський С. В., Бумар Г. В. Сова бородата. Червона книга України. Тваринний світ. / За ред. І. А. Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – С. 469.
- Домашевский С. В., Гащак С. П., Чижевский И. В. Дневные хищные птицы и совы Чернобыльской зоны отчуждения (Украина) // Беркут. – Чернівці, 2012. – Т. 21. – Вип. 1–2. – С. 64–81.
- Жила С. М. Сучасний стан популяцій рідкісних видів птахів Поліського заповідника // Проблеми вивчення та охорони птахів. Мат. VI наради орнітол. Зах. України. – Львів – Чернівці, 1995. – С. 57–58.
- Жила С. М. Успішність гніздування бородатої сови в Поліському заповіднику // Заповідна справа в Україні. – 1997. – Т. 3. – Вип. 2. – С. 64–65.
- Мищенко М. О. Гнездование бородатой неясыти (*Strix nebulosa*) на территории Киевской области на протяжении двух лет // Вестник зоологии. – 2004. – Т. 38. – № 2. – С. 36.
- Рідкісні і зникаючі види тварин Житомирщини: Навчальний посібник / Стадниченко А. П. та ін. – Житомир: Видавництво «Волинь», 2003. – 176 с.
- Химин М. В. Матеріали окремих спостережень птахів, занесених до Червоної книги України, за публікаціями 1994-2005 рр. // Знахідки тварин Червоної книги України. – Київ, 2008. – С. 373–382.
- Химин М. До інвентаризації хребетних тварин у НПП «Прип'ять – Стохід»: повідомлення 4 (2011–2013 рр.) // Науковий вісник національного природного парку «Прип'ять – Стохід». – Т. 3. – Вип. 1-2. – 2013. – С. 55–56.
- Хлебешко В. Н., Цицора В. К. Фенология гнездования птиц северо-востока Житомирского Полесья. – Житомир, 1993. – 38 с.
- Хлебешко В. М., Цицора В. К. Зустрічі в Житомирській області з деякими рідкісними видами птахів // Мат. конф. «Території, що важливі для збереження птахів в Україні – ІВА програма» 7–9 квітня 1995 р., м. Ніжин. – Київ. – 1996. – С. 71–72.
- Цицора В. К., Хлебешко В. Н., Кандауров В. В. Гнездование бородатой неясыти на севере Овручского района // Вестн. зоол. – 1993. – Т. 27. – №3. – С. 88.
- Яремченко О. А., Шейгас И. М. Бородатая неясыть (*Strix nebulosa*) в Полесском заповеднике // Вестник зоологии. – 1991. – Т. 25. – № 5. – С. 86.
- Ławicki Ł., Abramčuk A. V., Domashevsky S., Paal U., Solheim R., Chodkiewicz T., Woźniak B. Range extension of Great Grey Owl in Europe // Dutch Birding. – 2013. – 35. – P. 145–154.

References

- Bumar, G. V. (2003). The distribution of Great Grey Owl (*Strix nebulosa*) on the North of Zhytomyr region. In *Materials of the II International scientific conference «Youth*

- in resolving regional and cross-border environmental safety issues»* (pp. 40–42). Chernivtsi. [in Ukrainian]
- Gorban, I., & Bumar, G. (2003). Expansion of Great Grey Owl (*Strix nebulosa*) in Ukraine. *Reports of Lviv University*, (33), 117–126. [in Ukrainian]
- Dobrynskiy, O. V., Zhuravchak, R. O., Franchuk, M. V., & Khymyn, M. V. (2013). Current state of the Great Grey Owl *Strix nebulosa* at Rivne region territory. *Troglodytes. Proceedings of the West-Ukrainian Ornithological Society*, (4), 23–30. [in Ukrainian]
- Domashevskiy, S. V. (2004). Great Grey Owl (*Strix nebulosa*) in the Kyiv Polesye. *Vestnik Zoologii*, 38(2), 20. [in Russian]
- Domashevskiy, S. V. (2009). Distribution of Great Grey Owl in Ukrainian Polesye. *Owls of the Northern Eurasia: ecology, spatial and habitat distribution*. (S. V. Volkov, A. V. Sharikov, & V. V. Morozov, Eds.). Moscow. [in Russian]
- Domashevskiy, S. V., & Boumar, G. V. (2009). Great Grey Owl. *Red Data Book of Ukraine. Animals*. (I. A. Akimov, Ed.). Kyiv: Globalconsulting. [in Russian]
- Domashevskiy, S. V., Gaschak, S. P., & Chizhevsky, I. V. (2012). Birds of prey and owls of the Chernobyl Exclusion Zone (Ukraine). *Berkut*, 21(1–2), 64–81. [in Russian]
- Zhyla, S. M. (1995). Present state of populations of rare birds species in Polissya Reserve. In *Materials of the VI conference of Western Ukraine Ornithologists* (pp. 57–58). Lviv – Chernivtsi. [in Ukrainian]
- Zhyla, S. M. (1997). Breeding success of Great Grey Owl in Polisskiy Nature Reserve. *Nature conservation in Ukraine*, 3(2), 64–65. [in Russian]
- Mischenko, M.O. (2004). The nesting of Great Grey Owl (*Strix nebulosa*) in the Kyiv region territory during two years. *Vestnik Zoologii*, 38(2), 36. [in Russian]
- Stadnychenko, A. P., et al. (2003). *Rare and endangered animal species of Zhytomyr region. Zhytomyr: «Volyn»*. [in Ukrainian]
- Khymyn, M.V. (2008). Observations of some birds species in Red Data Book of Ukraine by the publications 1994-2005. *Registration of Animals under Red Data Book of Ukraine*, 373–382. [in Ukrainian]
- Khymyn, M. V. (2013). To inventarisation of the Vertebrate on the territory of National Park «Prypiat – Stokhid»: Communication 4 (2011-2013). *Scientific Bulletin NPPS*, 3(1–2), 55–56. [in Ukrainian]
- Hlebishko, V. N., & Tsitsyura, V. K. (1993). *The phenology of the birds nesting in the North-Eastern area of Zhitomir Polesye*. Zhitomir. [in Russian]
- Hlebishko, V. N., & Tsitsyura, V. K. (1996). Records of some rare birds species in Zhytomyr region. In *Materials of the conference «Territories important for the conservation of birds in Ukraine – IBA program»* (pp. 71–72). Nizhyn – Kyiv. [in Ukrainian]
- Tsitsyura, V. K., Hlebishko, V. N., & Kandaurov, V. V. (1993). Breeding of Great Grey Owl on the North of Ovruch district. *Vestnik Zoologii*, 27(3), 88. [in Russian]
- Yaremchenko, O. A., & Sheigas, I. N. (1991). Great Gray Owl (*Strix nebulosa*) in Polessky Nature Reserve. *Vestnik Zoologii*, 25(5), 86. [in Russian]
- Ławicki, Ł., Abramčuk, A.V., Domashevsky, S., Paal, U., Solheim, R., Chodkiewicz, T., & Woźniak, B. (2013). Range extension of Great Grey Owl in Europe. *Dutch Birding*, 35, 145–154.